

TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2006:6

Todistajien tukipalvelut

OIKEUSMINISTERIÖN TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2006:6

Todistajien tukipalvelut

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2006

ISSN 1458-6452
ISBN 952-466-354-6
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
31.3.2006

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Todistajantuki-työryhmä puheenjohtaja: Helinä Lehtinen sihteeri: Eeva Ryödi		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 31.3.2005	
Julkaisun nimi Todistajien tukipalvelut			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Mietinnössä on selvitetty todistajan ja todistelutarkoituksessa kuultavan asianomistajan oikeudenkäyntiin liittyvää tukemista. Todistajan tukeminen voi tapahtua usealla eri tavalla, kuten kertomalla todistajalle oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista sekä tuetaan todistajaa oikeudenkäyntiin liittyvissä asioissa. Todistajalle voidaan tarvittaessa järjestää tukihenkilö oikeudenkäyntiin. Työryhmä on selvittänyt, miten todistajantuki-toimintaa voitaisiin kehittää ja tehostaa.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) todistaja, asianomistaja, todistajantuki			
Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 2/61/2005, OM029:00/2005			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2006:6		ISSN 1458-6452	ISBN 952-466-354-6
Kokonaissivumäärä 44	Kieli suomi	Hinta 15,00 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Edita Prima Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1. Käsitteiden määrittely	1
1.2. Lainsäädäntö	1
1.3. Todistajantuki muissa maissa	2
2 TODISTAJANTUKI-TOIMINNAN NYKYTILA	5
2.1. Oikeusministeriön julkaisemat esitteet	5
2.2. Rikosuhripäivystys.....	5
2.3. Todistajantukikokeilut	7
2.4. Oikeusapuohjaus	10
2.5. Todistajan aseman huomioon ottaminen koulutuksessa	11
<i>Peruskoulu</i>	11
<i>Lukio</i>	12
<i>Oikeustieteen kandidaatin tutkinto</i>	13
<i>Poliisin perusopetus</i>	13
3 RIKOSPROSESSIN ERI VAIHEET TODISTAJAN KANNALTA	15
3.1. Esitutkinta	15
3.2. Syyteharkinta	16
3.3. Haastemies	16
3.4. Tuomioistuimet	17
4 TYÖRYHMÄN TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	20

1 JOHDANTO

1.1. Käsitteiden määrittely

Mietinnössä todistajalla tarkoitetaan rikosasian asianosaispiirin ulkopuolisen todistajana kuultavan henkilön lisäksi myös asianomistajaa, joka haluaa osallistua oikeudenkäyntiin tai joka velvoitetaan saapumaan oikeudenkäyntiin asian selvittämiseksi.

Todistajantuki-toiminnalla puolestaan tarkoitetaan toimintaa, jossa kerrotaan todistajalle tämän oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista sekä tuetaan todistajaa oikeudenkäyntiin liittyvissä asioissa. Todistajalle voidaan tarvittaessa järjestää tukihenkilö oikeudenkäyntiin. Kysymys on siis itse oikeudenkäyntiin liittyvästä todistajan tukemisesta. Tätä laajempi käsite on todistajansuojelu, joka on viranomais-toimintaa, jonka tehtävänä on suojella todistajaa todistamiseen liittyviltä uhilta. Todistajantuki-toiminta on todistajan suojelua tukevaa toimintaa.

1.2. Lainsäädäntö

Suomen lainsäädännössä ei ole suoranaisia todistajantuki-toimintaa koskevia säädöksiä. Lainsäädännössä on säännöksiä koskien todistajan uhkailua, todistelutarkoituksessa kuultavan huomioimista, asianomistajan tukihenkilöä, pelkäävää todistajaa ja tuomioistuimen turvallisuutta.

Euroopan neuvoston puitepäätöksessä uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 2001/220/YOS (15.3.2001) on uhria ja todistajaa koskevia säännöksiä. Puitepäätöksen 6 kohdan mukaan päätös koskee myös tiettyjä uhrille ennen tai jälkeen rikosoikeudenkäynnin tarjottavia tukitoimenpiteitä, jotka voivat lievittää rikoksen vaikutuksia. Päätöksessä on huomioitu uhrien tukijärjestöjen mukanaolon tärkeys koko rikosoikeudenkäynnin ajan.

Päätöksen 4 artiklan mukaan kunkin jäsenvaltion on varmistettava erityisesti, että uhrilla on alkaen ensimmäisestä yhteydenotostaan lainvalvontaviranomaisiin mahdollisuus saada etujensa turvaamisen kannalta olennaisia tietoja. 4 artiklan 1b-kohdan mukaan tällaisia tietoja ovat esimerkiksi minkälaista tukea hän voi saada. 13 artiklan mukaan on kunkin jäsenvaltion edistettävä sellaisten uhrien tukijärjestöjen toimintaa, jotka vastaavat uhrin tukemisesta koko prosessin ajan. 15 artiklan mukaan on kunkin jäsenvaltion lisäksi tuettava sitä, että oikeudenkäyntien yhteyteen yleensä ja erityisesti niihin tiloihin, joissa rikosoikeudenkäynti saatetaan aloittaa, luodaan asteittain sellaiset olosuhteet, joilla vältetään uhrin lisäkäsitykset tai uhuriin kohdistuva tarpeeton painostus. Yhteisöjen tuomioistuin on antanut tuomion asiassa C-105/03 koskien edellä mainitun puitepäätöksen soveltamista sekä vaikutuksia. Lisäksi tuomio sisältää kannanottoja uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä sekä alaikäisen kuulemisesta todistajana.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ei ole ratkaisuja koskien todistajantuki-toimintaa. Todistajan asemaa koskevat ratkaisut koskevat pääasiassa anonyymia todistelua.

1.3. Todistajantuki muissa maissa

Ensimmäisenä laajamittaista ja valtakunnallista todistajantukea on ollut kehittämässä Englanti. Ruotsi on vakiinnuttanut ja valtakunnallistanut todistajantuki-toiminnan Englannin mallin mukaisesti.

Englannissa ja Walesissa toimii Witness Service, joka on asiakkailleen ilmainen ja itsenäinen todistajan tukipalvelu. Toimintaperiaatteiltaan palvelu on verrattavissa Suomen rikosuhripäivystykseen. Sen tehtävänä on antaa tietoa rikosoikeudenkäynnistä todistajille, uhreille ja heidän omaisilleen sekä tukea heitä oikeudenkäynnin aikana. Tukeen ovat oikeutettuja sekä aikuiset että lapset. Ennen oikeudenkäyntiä ja myös sen jälkeen annetaan mahdollisuus luottamukselliseen keskusteluun. Todistajat tutustutaan oikeussaliin ja oikeudenkäynnin menettelyihin. Heille voidaan järjestää hiljainen odotuspaikka tuomioistuimessa. Todistajan niin halutessa järjestetään henkilö mukaan

oikeudenkäyntiin. Todistajien saatavissa on myös käytännön apua esimerkiksi lomakkeiden täyttämisen avustamisen muodossa.

Witness Service – palvelua järjestää Victim Support-niminen järjestö kaikissa rikosasioita käsittelevissä tuomioistuimissa Englannissa ja Walesissa. Se on itsenäinen hyväntekeväisyysjärjestö, joka on toiminut vuodesta 1974 (hyväntekeväisyysjärjestönä vuodesta 1979).

Koska Witness Service on Victim Support-järjestön ylläpitämää toimintaa, yhteydenotot tapahtuvat useimmiten Victim Supportin puhelinpäivystyksen kautta, poliisin Victim Supportille antamien yhteystietojen perusteella tai syyttäjän tietojen perusteella. Rikosilmoituksen teon yhteydessä poliisi kysyy rikosten uhreilta ja mahdollisilta todistajilta haluavatko he olla yhteydessä Victim Supportiin. Jos he haluavat, poliisi antaa uhrien ja mahdollisten todistajien yhteystiedot eteenpäin Victim Support – järjestölle sekä puhelinpäivystyksen numeron uhreille ja todistajille. Victim Supportilla on myös epävirallinen yhteystietojen vaihtosopimus syyttäjien kanssa. Witness Service muun muassa lähettää todistajille informaatiota toiminnastaan ennen oikeudenkäyntiä. Tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, joten Witness Service päivystää myös tuomioistuimissa.

Ruotsissa paikallinen rikosuhripäivystys hallinnoi suurinta osaa todistajantuki-toiminnasta. Toiminnan aloittivat Växjön rikosuhrijärjestö, poliisi sekä käräjäoikeus vuonna 1995. Toiminta laajeni nopeasti valtakunnallisesti toimivaksi kokonaisuudeksi. Tällä hetkellä lähes kaikissa käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa toimii todistajan tukipalvelu.

Käytännön tehtävistä huolehtivat rikosuhripäivystyksen työntekijät. Työ on jakaantunut kahteen osaan. Osa työntekijöistä pitää yhteyttä tukihenkilöihin ja osa tuomioistuimiin. Tukipalvelut hoidetaan suurimmaksi osaksi vapaaehtoisvoimin. Vapaaehtoisia rekrytoidaan laajoilla rekrytointikampanjoilla muun muassa ilmoittamalla paikallislehdissä ja kirjastoissa. Koulutustilaisuuksia järjestetään muutamia vuodessa. Tilaisuuksissa harjoitellaan esimerkiksi kohtaamistilanteita todistajan kanssa, kriisinhallintaa ja keskustelutaitoja sekä käsitellään viktimologiaa ja perheväkivallanmuotoja.

Koulutusta varten on tehty yhtenäinen koulutusmateriaali ”Vittnesstödshandboken”. Vapaaehtoisilla on myös vakuutus vahinkoja varten.

Todistajantuki-toiminnan muotoja Ruotsissa ovat istuntopäivinä tuomioistuimissa päivystävät todistajantukihenkilöt, päivystyspuhelin, erilliset todistajille varatut odotushuoneet kärjäoikeuksissa, todistajien informointi todistajankutsun mukana toimitettavan kirjeen ja erilaisten kampanjoiden muodossa sekä teemapäivät, joilla keskustellaan todistajantuen ongelmista, hyvistä puolista ja kehityksestä. Tilaisuudet on tarkoitettu todistajantuen henkilökunnalle, tuomioistuinten henkilökunnalle sekä rikosuhripäivystykselle.

Tulevaisuudessa on suunniteltu kokopäiväisen työntekijän palkkaamista suurimpiin kärjäoikeuksiin hoitamaan todistajantuen käytännönjärjestelyjä. Tuen kokonaiskustannukset jaetaan tuomioistuinlaitoksen, rikosuhriviranomaistenjärjestön sekä rikosuhripäivystyksen valtionrahaston kanssa. Suurin osa rahasta tulee rikosuhrijärjestöiltä.

Todistajantuki toimii yhteistyössä kärjäoikeuksien kanssa. Päivystysvuorot jaetaan tuomioistuimelta saadun informaation perusteella. Tuomioistuimet ovat suhtautuneet todistajantuki-toimintaan positiivisesti. Tuen ei ole katsottu hidastaneen tai vaikeuttaneen tuomioistuimen toimintaa päinvastoin sen katsottiin helpottavan tuomioistuimen henkilökunnan työskentelyä ja rauhoittavan asianomistajia sekä todistajia. Poliisit ja syyttäjät kertovat todistajantuki-mahdollisuuksista todistajalle. Haastemiehiä ei Ruotsissa ole. Viranomaiset osallistuvat todistajantuki-koulutuksen suunnitteluun ja järjestelyihin.

2 TODISTAJANTUKI-TOIMINNAN NYKYTILA

2.1. Oikeusministeriön julkaisemat esitteet

Oikeusministeriö on julkaissut kaksi todistajia koskevaa esitettä. ”Jos joudut rikokset uhriksi¹”- esitteessä on kerrottu muun muassa rikoksen uhrille tarjottavista tukipalveluista. ”Todistajana oikeudenkäynnissä²”- esitteessä puolestaan on kerrottu todistajan asemaan liittyvistä olennaisista asioista oikeudenkäynnin aikana. Käytäntö on osoittanut, että todistajilla ei ole tietoa esitteiden olemassaolosta ja esitteet eivät ole olleet riittävän helposti todistajien saatavilla.

Esitteiden lisäksi todistajat saavat tietoa myös tuomioistuimen todistajalle tiedoksiantaman kutsun yhteydessä. Kutsuun on liitetty todistajalle ohjeita oikeudenkäyntiä varten.

2.2. Rikosuhripäivystys

Rikosuhripäivystys on toimintansa vuonna 1994 Suomen Punaisen Ristin koordinoimana aloittanut yhteistyöhanke, jota yhteistyösopimukseen perustuen toteuttavat Ensi- ja turvakotienliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen mielenterveysseura, Kirkkohallitus, Suomen Punainen Risti, Suomen Setlementtiliitto ja Unioni Naisasialiitto.

Rikosuhripäivystyksen tehtävänä on rikoksen uhrin aseman parantaminen tuottamalla rikoksen uhreille tukipalveluja ja vaikuttamalla rikoksen uhria koskevaan lainsäädäntöön, yleiseen päätöksentekoon sekä asenteisiin. Rikosuhripäivystys tarjoaa käytännön neuvoja ja henkistä tukea rikoksen tai sen yrityksen kohteeksi joutuneille ja heidän läheisilleen sekä heidän asiassaan todistaville. Toiminnan tavoitteena on auttaa

¹ Esite on julkaistu suomeksi, ruotsiksi, saameksi, englanniksi, venäjäksi, somaliaksi, arabiaksi sekä selkokielellä suomeksi ja ruotsiksi.

² Esite on julkaistu suomeksi ja ruotsiksi.

asiakasta selviytymään rikoskokemuksesta nopeammin kuin se ilman tukitoimia olisi mahdollista. Rikosuhripäivystyksen toiminta perustuu ammatillisesti ohjattuun vapaaehtoistoimintaan. Tavoitteena on asiakkaan inhimillinen ja tasavertainen kohtelu.

Nykyiset palvelut koostuvat puhelinauttamisesta sekä henkilökohtaisesta tuesta (tukihenkilö palvelupisteessä). Valtakunnallisia palveluita ovat auttava puhelin, juristin puhelinneuvonta ja kokeiluna todistajan tukipuhelin. Rikosuhripäivystyksen julkaisu RIKU ilmestyy neljästi vuodessa. Rikosuhripäivystys on myös julkaissut uhrin käsi-kirjan ”Rikoksella loukattu”.

Rikosuhripäivystys on tällä hetkellä organisoitu siten, että sillä on keskustoimisto, kahdeksan aluetoimistoa sekä 26 palvelupistettä.³ Keskustoimistosta johdetaan ja koordinoidaan toimintaa valtakunnallisesti. Aluetoimistot koordinoivat alueensa palvelupisteiden toimintaa. Palkatusta henkilökunnasta 12 on päätoimista ja kolme osatai määräaikaista sosiaalialan ammattilaista sekä kaksi työllisyysvaroin palkattua hen-

³ Keskustoimisto, aluetoimistot ja palvelupisteet 2005

Rikosuhripäivystyksen keskustoimiston pääasiallisena tehtävänä on ohjata ja johtaa Rikosuhripäivystyksen toimintaa valtakunnallisesti. Aluetoimistojen toiminta-alue on pääasiassa jaettu maakuntaliittojen rajojen mukaan. Koko maa on toiminta-alueena. Toimintaa alueellisesti koordinoivia aluetoimistoja on kahdeksan (8). Rikoksen uhrille kohdennetut tukipalvelut toteutetaan aluetoimistojen ohjauksessa toimivissa palvelupisteissä, joita on vuoden 2005 lopulla yhteensä 26 aluetoimistopaikkakuntien palvelupisteet mukaan laskettuina.

- Uudenmaan aluetoimisto, Helsinki, koordinaatiojärjestö Suomen Mielenterveysseura ry, sen yhteydessä toimivat Pääkaupunkiseudun ja Keski-Uudenmaan palvelupisteet.
- Sisä-Suomen alue-toimisto, Tampere, koordinaatiojärjestö Setlementti Naapuri ry, jonka yhteydessä toimivat Pirkanmaan, Ylä-Pirkanmaan-, Hämeenlinnan- ja Jyvässeudun palvelupisteet.
- Itä-Suomen aluetoimisto, Joensuu, koordinaatiojärjestö Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Karjalan piiri ry, jonka yhteydessä toimivat Joensuun, Kuopion, Savonlinnan, Mikkelin ja Outokummun palvelupisteet.
- Kaakkois-Suomen aluetoimisto, Kotka, koordinaatiojärjestö Toukolan Setlementti ry, jonka yhteydessä toimivat Kotkan, Päijät-Hämeen ja Lappeenrannan palvelupisteet.
- Länsi-Suomen aluetoimisto, Turku, koordinaatiojärjestö Turun Ensi-Koti Yhdistys ry, jonka yhteydessä toimivat Turun, Salon ja Porin palvelupisteet.
- Vaasan aluetoimisto, koordinaatiojärjestö Vaasan Setlementtiyhdistys ry, jonka yhteydessä toimivat Vaasan, Kokkolan ja Seinäjoen palvelupisteet.
- Pohjois-Suomen aluetoimisto, Oulu, koordinaatiojärjestö Suomen Punaisen Ristin Oulun piiri ry, jonka yhteydessä toimivat Oulun ja Kajaanin palvelupisteet.
- Lapin aluetoimisto, Rovaniemi, koordinaatiojärjestö Lapin Ensi-Koti ry, jonka yhteydessä toimivat Rovaniemen, Kemin, Kemijärven ja Ylä-Lapin palvelupisteet.

kilöä. Puhelinpäivystys tai tukihenkilön tehtävään koulutettuja vapaaehtoisia on vuonna 2005 ollut 377, joista lähes 30 on juristeja. Rikosuhripäivystyksen pääasiallinen rahoittaja on Raha-automaattiyhdistys. Muita merkittäviä rahoittajia ovat oikeus- ja sisäasiainministeriö. Omaa rahoitusta saadaan lehtituotosta. Alueellista, kuntien rahoitusta on myönnetty vaihtelevasti.

Rikosuhripäivystyksen vuoden 2005 toimintakertomuksen mukaan auttavassa puhelimesta vastattiin 1779 puheluun ja juristin puhelimesta vastattiin 505 puheluun. Tukisuhteita oli 851. Vuoden 2005 kokonaisbudjetti oli 791172 euroa.

2.3. Todistajantukikokeilut

Rikosuhripäivystys on käynnistänyt todistajantuki-kokeilut Turussa ja Rovaniemellä. Tavoitteena on muun muassa:

- Vahvistaa rikosprosessissa todistavan oikeuksia
- Parantaa rikoksen todistajan asemaa ja kohtelua
- Helpottaa todistajaa todistuksen antamisessa
- Antaa todistajalle mahdollisuus keskustella kokemastaan ennen todistamistehdävää ja sen jälkeen
- Tukea kansalaisten todistamishalukkuutta

Todistajantuki-kokeilu tarjoaa mahdollisuuden keskustella puhelimesta tai henkilökohtaisesti todistamiseen liittyvistä kysymyksistä. Todistajalla on myös mahdollisuus saada tarvittaessa tukihenkilö. Todistamisen kohteena olevasta asiasta ei sen sijaan keskustella.

Turussa todistajantuki-toiminta aloitettiin Suomessa syksyllä 2003 kokeilulla Rikosuhripäivystyksen Länsi-Suomen aluetoimiston, Turun käräjäoikeuden, Turunseudun käräjäoikeuden sekä Turun yliopiston yhteistyönä. Toiminta aloitettiin puhelinpäivystyksellä kolmena iltana viikossa muutama tunti kerrallaan. Päivystyksen lisäksi oli järjestetty mahdollisuus tarvittaessa saada tukihenkilö. Alussa päivystyksen hoiti-

vat vapaaehtoiset oikeustieteen opiskelijat. Päivystys kuului oikeustieteellisen tiedekunnan valinnaisen kurssin kurssivaatimuksiin. Turussa todistajantukeen tuli ensimmäisen kokeiluvuoden aikana puheluita noin 20 kappaletta. Tukihenkilöä tarvitsevia todistajia oli muutamia.

Kokeilua laajennettiin Rovaniemelle vuonna 2005. Siellä kokeilu toteutettiin yhteistyössä Rikosuhripäivystyksen Lapin aluetoimiston, Rovaniemen kärjäoikeuden ja Lapin yliopiston kanssa. Puhelinpäivystyksen lisäksi tukihenkilöt päivystivät myös kärjäoikeuden erillisessä odotustilassa. Todistajantuki-toiminnasta tiedottamisessa auttoivat kärjäoikeuden henkilökunta ja asianajajat. Haastemiehet antoivat todistajille tietoa tukitoiminnasta kutsujen yhteyteen liitettyllä kirjeellä. Kärjäoikeuden tiloissa päivystäviin tukihenkilöihin otettiin enemmän yhteyttä kuin päivystävään puhelimeen. Todistajantukeen oltiin yhteydessä vuonna 2005 lähes 140 kertaa. Rikosuhripäivystyksellä on tarkoitus laajentaa Rovaniemen kokeilua kärjäoikeuden lisäksi myös hovioikeuteen.

Turun ja Lapin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kursseilla on koulutettu vapaaehtoisia. Lapin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan todistajantuki-kurssilla luentoja oli yhteensä 15 tuntia sekä lisäksi työnohjauspalavereita ennen päivystystä. Kouluttajina toimivat rikosuhripäivystyksen edustajat, tiedekunnan opettajat sekä esimerkiksi tuomioistuinten edustajat. Rikosuhripäivystys kouluttaa myös itse jo peruskouluttamiaan vapaaehtoisia todistajan tukitoimintaa varten, jolloin kouluttaja yleensä ensisijaisesti rikosuhripäivystyksen edustaja.

Rikosuhripäivystys laajensi Rovaniemen paikallisen todistajien puhelintukikokeilun valtakunnalliseksi kokeiluksi keväällä 2005. Toistaiseksi tehtävään koulutetut vapaaehtoiset päivystävät maanantaista keskiviikkoon klo 17–19. Rikosasian todistajan käytettävissä ovat tilanteesta riippuen myös muut Rikosuhripäivystyksen palvelut (valtakunnallinen auttava puhelin, juristin puhelinneuvonta, henkilökohtainen tuki/tukihenkilö palvelupisteestä).

Useimpien Rikosuhripäivystyksen aluetoimistojen henkilöstö on koulutettu todistajan asemaan liittyvissä erityiskysymyksissä. Lopuissakin aluetoimistoissa koulutus on sisällytetty vuoden 2006 toimintasuunnitelmaan. Yhteistyössä kärjäoikeuksien kans-

sa on suunniteltu todistajan tuesta kertovan esitteen liittämistä todistajalle annettavaan kutsuun tulla todistamaan. Valtakunnallisesti käyttöön otettava todistajalle annettavaan kutsuun liitettävä esite parantaisi tiedon välittämistä todistajille.

Kokeilun tavoitteena lähivuosina on, että jokainen Rikosuhripäivystyksen palkattu ja vapaaehtoinen työntekijä on koulutettu antamaan todistajalle tarkoitettuja tukipalveluja. Lisäksi tavoitteena on, että kaikissa käräjäoikeuksissa on mahdollisuus saada todistajan tukea.

Rikosuhripäivystyksen tavoitteena on, että asiakas voisi tarvitessaan saada tukea sekä puhelimesta että henkilökohtaisesti asuinpaikastaan riippumatta. Tällä hetkellä rikosuhripäivystyksen puhelinpäivystys on valtakunnallista. Puhelinpäivystykseen varattuja resursseja ei kuitenkaan ole hyödynnetty täysimääräisesti. Henkilökohtaista tukea on sen sijaan saatavilla vain paikoitellen. Sen valtakunnallistaminen edellyttää uusien toimipisteiden perustamista.

Vaikka toiminta perustuukin pääosin vapaaehtoistyölle, toiminnan valtakunnallistaminen edellyttää palkatun henkilökunnan lisäämistä. Toiminnan korkean laatutason ja ammatillisen ohjauksen ylläpitämiseksi tarvitaan riittävä määrä toimintaa suunniteltavaa ja ohjaavaa ammattihenkilöstöä. Vapaaehtoisten määrää ei kyetä nykyisestä lisäämään toiminnan laadun kärsimättä, ellei samanaikaisesti voida lisätä heitä ohjaavaa ammattihenkilöstöä.

Valtakunnallistaminen ei edellytä uusien aluetoimistojen perustamista, mutta siihen tarvitaan uusia palvelupisteitä, vapaaehtoisten määrän lisäämistä ja enemmän palkattua ammattihenkilöstöä. Kun huomioidaan, että valtakunnallistamiseen sisältyy Rikosuhripäivystyksen nykyisten peruspalvelujen lisäksi todistajantukitoimintaa käräjä- ja hovioikeuksissa, tulisi palvelupisteet sijoittaa mahdollisimman lähelle niitä paikkakuntia, joissa on joko käräjä- tai hovioikeus. Jokaiselle käräjäoikeuspaikkakunnalle ei liene tarpeen palvelupisteen perustaminen, mutta käräjäoikeuksien lukumäärä 59 on suuntaa antava.⁴

⁴ Rikosuhripäivystyksen laskelmien mukaiset tavoitteet toimipisteiden lisäämiseksi perustoiminnan ja todistajantukitoiminnan valtakunnallistamiseksi ovat alustavasti seuraavat:

Keskustoimistoon sekä jokaiseen aluetoimistoon pitäisi lisätä 1-2 työntekijää mahdollistamaan toiminta-alueen laajentaminen sekä käynnistämään ja koordinoimaan todistajantukitoimintaa. Tämä tarkoittaisi arviolta 14 henkilötyövuoden lisästarvetta Rikosuhripäivystyksen nykyiseen palkattuun henkilöstöön. Vapaaehtoisten määrää tulisi voida kaksinkertaistaa (lisäystä nykyiseen noin 300). Tarvittavissa taloudellisissa lisäresursseissa olisi huomioitava työntekijöistä johtuvien palkkakulujen lisäksi muut välttämättömät kulut kuten toimistohuone, välineet, matkat, vapaaehtoisten kulukorvaukset, viestintä, markkinointi yms.

Kustannusvaikutukset Rikosuhripäivystyksen laskelmien mukaan ovat vähintään 750 000 €:a vuodessa. Summasta 525 000 €:a kattaisi uusien työntekijöiden palkkakulut ja loput 225 000 €:a muut lisääntyvät yllä mainitut toimintamenot. Liitteissä 3 ja 4 on esitelty Rikosuhripäivystyksen laatimat tarkemmat laskelmat todistajan tukitoiminnan valtakunnallistamiseksi alkuvaiheessa.

2.4. Oikeusapuohjaus

Todistajantukitoimintaan voidaan käyttää myös oikeusaputoimistoja. Lokakuun alussa 2005 käynnistyi oikeusapuohjauksen vuoden 2006 loppuun saakka kestävä kokeilu. Oikeusapuohjausta annetaan kahdesta valtakunnallisesta puhelinnumerosta kaikkina arkipäivinä. Tämän lisäksi oikeusapuohjausta annetaan pohjoissaameksi yhden tunnin ajan viikossa. Oikeusaputoimistoilla on jo nyt yhteistoimintaa Rikosuhripäivystyksen kanssa. Jo olemassa olevaa koulutusyhteistyötä Rikosuhripäivystyksen ja oikeusaputoimistojen välillä tulee jatkaa.

-
- Uudenmaan aluetoimisto, Helsinki, uudet palvelupisteet perustetaan Porvooseen ja Vihtiin.
 - Kaakkois-Suomen aluetoimisto, Kotka, uutena perustetaan palvelupiste Kouvolaan ja tukihenkilöväilyä myös Imatralle.
 - Länsi-Suomen aluetoimisto, Turku, uutena perustetaan palvelupiste Raumalle.
 - Vaasan aluetoimisto, uutta palvelupistettä tavoitellaan Kristiinan kaupungin suunnalle.
 - Pohjois-Suomen aluetoimisto, Oulu, uutta palvelupistettä tavoitellaan toiminta-alueen eteläpäähän Haapajärven suuntaan.
 - Toimipisteiden lisääminen todistajantukitoiminnan vakiintuessa ja käynnistyessä laajemmin toteutetaan osoittautuvan tarpeen mukaisesti käräjäoikeuspaikkakunnille, joista palvelupiste puuttuu.

Oikeusapuohjaus on luonteeltaan yleistä ja informoivaa ja siinä annetaan tietoa oikeudellisista kysymyksistä ja oikeudenkäynnistä. Oikeusapuohjauksen pyrkimyksenä on edistää ihmisten omatoimisuutta omien oikeudellisten asioittensa hoitamisessa sekä tehdä tunnetuksi eri viranomaisten tarjoamia palveluja. Edistämällä oikeudellisten asioiden selvittämistä jo varhaisessa vaiheessa voidaan välttää asioiden solmiutuminen ja riitaisuuksien kärjistyminen sellaiselle asteelle, jossa asioita ei voida enää ratkaista ilman aikaa vieviä ja kalliita oikeudenkäyntejä.

Oikeusapuohjauksen kokeiluun on valittu mukaan kokenutta ja ammattitaitoista toimistohenkilöstöä yhteensä 12 oikeusaputoimistosta eri puolilta Suomea. Vuoden 2006 helmikuusta alkaen kokeiluun osallistuu 15 oikeusaputoimistoa, jolloin kokeiluissa on mukana reilut 30 henkilöä.

Oikeusapuohjauksessa annetaan jo nyt apua todisteluun ja oikeudenkäyntiin liittyvissä asioissa. Oikeusapuohjauksessa mukana olevalle henkilöstölle järjestetään koulutustilaisuus tammikuussa 2006. Tässä tilaisuudessa kerrotaan myös todistajantukeen liittyvistä asioista. Toimistohenkilöstö saa tarvittaessa lisätukea todistelua koskevan tietonsa ajan tasalla pitämiseen oikeusapuohjauksen taustalla toimivalta oikeudelliselta neuvonnalta, jossa neuvontaa antavat julkiset oikeusavustajat.

2.5. Todistajan aseman huomioon ottaminen koulutuksessa

Peruskoulu

Peruskoulussa oikeustiedon opetus sisältyy yhteiskuntaopin oppisisältöihin, jota on tähän asti opetettu 9. luokalla. Oikeustieto on kaikille pakollista yhteiskuntaopin opetusta. Pakollisen opetuksen lisäksi peruskoulussa on mahdollisuus valita oikeus- tai lakitiedon kurssi valinnaisaineeksi kahdeksännellä tai yhdeksännellä luokalla. Näillä kursseilla yhteiskuntaopin perusoppiaineksen teemoja on vielä syvennetty ja laajennettu. Kurssien yhteydessä toteutetaan usein yhteistyötä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa ja tehdään erilaisia projektitöitä ja haastatteluja.

Oikeuskasvatuksen uusiin haasteisiin on vastattu osaltaan uusissa opetussuunnitelmissa, jotka on otettu käyttöön asteittain 1.8.2004 lähtien. Opetuksen tavoitteet ja sisällöt on määritelty aikaisempiin opetussuunnitelmien perusteisiin verrattuna selkeämmin ja täsmällisemmin. Perusopetuksen historian ja yhteiskuntaopin opetuksen tuntimäärää on lisätty luokilla 7.-9. kuudesta vuosiviikkotunnista seitsemään ja lisätunti on tarkoitettu yhteiskuntaoppiin. Oikeuskasvatukseen liittyviä teemoja on yhteiskuntaopin oppisisällöissä monissa yhteyksissä.

Yksityiskohtaisempaa tietoa oikeusjärjestelmästä on koottu Kansalaisen turvallisuus – otsakkeen alla. Todistajan asemasta voidaan kertoa kyseisessä osiossa, jonka sisältöalueiksi opetussuunnitelman perusteiden mukaan kuuluvat mm. oikeusjärjestelmä, yksilön oikeudet ja velvollisuudet sekä oikeudellinen vastuu. Erityisesti todistajan asemaa tulee keskeiseksi silloin, kun koululuokka tai ryhmä on seuraamassa oikeudenkäyntiä. Yleensä oikeudenkäynnin vaiheisiin ja eri henkilöiden rooleihin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin perehdytään oppilaiden kanssa ennen ja/tai jälkeen oikeudenkäynnin.

Lukio

Lukion valtakunnalliset opetussuunnitelmaperusteissa (2003) kaikille opiskelijoille pakollisen yhteiskuntaopin yhteiskuntatiedon kurssin eräänä keskeisenä sisältönä on oikeusvaltio ja turvallisuusjärjestelmät, joka sisältää mm. teemat perusoikeudet ja tuomio- ja järjestysvalta. Opiskelija voi myös halutessaan valita syventävän kansalaisen lakitiedon kurssin, jonka tavoitteet ja keskeiset sisällöt on määritelty lukion valtakunnallisissa opetussuunnitelmaperusteissa.

Keskeisesti käytössä olleissa lukion yhteiskuntaopin ja lakitiedon oppimateriaaleissa on ollut tietoja todistajan roolista ja asemasta. Yhteiskuntaopin opetukseen annetun lisäresurssin eli yhden vuosiviikkotunnin myötä on kouluilla ja opettajilla mahdollisuus syventää oikeudellisten ja siis myös todistajan asemaan liittyvien teemojen käsittelyä oppitunneilla. Lakitiedon tunneilla monet opettajat ovat vieneet oppilaita seuraamaan käräjäoikeuden istuntoja, jolloin on tavallista, että ennen oikeudenkäynnin

seuraamista ja sen jälkeen on käyty oppilaiden kanssa läpi erilaiset roolit, oikeudet ja velvollisuudet, joita eri toimijoilla oikeudenkäynnissä on. Lisäksi monilla kouluilla on yhteistyötä paikallisen poliisin kanssa, joka käy kertomassa jokaiselle peruskoulun luokalle laillisuuskasvatuksen perusasioita.

Eräs aihekokonaisuuksista lukiossa on ”Hyvinvointi ja turvallisuus”. Tämän aihekokonaisuuden tavoitteissa ja sisällöissä on teemoja, joiden kautta voidaan perustellusti nostaa esim. erilaisten koulun yhteisten projektien, teemapäivien tai muiden toimintojen kautta oikeuskasvatuksen teemoja ja esimerkiksi todistajan asemaan liittyviä kysymyksiä.

Oikeustieteen kandidaatin tutkinto

Opetus todistajan asemasta sisältyy oikeustieteen kandidaatin tutkinnossa prosessi- ja rikosoikeuden aineopintokokonaisuuksiin. Opetus sekä lukukokonaisuudet käsittävät lähinnä lainsäädännöllisen pohjan todistajan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä todistajan kielloista. Todistajan aseman erityispiirteisiin ei syvennytä aineopintojen kohdalla.

Turun sekä Lapin yliopistojen oikeustieteellisissä tiedekunnissa on lisäksi järjestetty valinnainen ”Todistajan tuki -kurssi”. Kurssi on ollut osana Rikosuhripäivystyksen todistajan tukitoimintakokeiluja. Kurssilaiset ovat kurssin päätteeksi osallistuneet todistajan tukitoimintaan. Kurssin sisältö on koostunut erityisesti todistajan aseman erityiskysymyksistä sekä tukitoiminnan vaatimista käytännön taidoista.

Oikeustieteellisessä opetuksessa todistajantuesta tiedottaminen on helppoiten sisällytettävissä aineopintokokonaisuuksien yhteyteen tai erilliseen valinnaiseen kurssiin.

Poliisin perusopetus

Poliisin perusopetuksessa todistajan asema ja rooli osana rikosprosessia sisältyy sekä rikosprosessioikeuden että rikostutkintaopetuksen opintoihin. Kyse on tällöin mm.

rikosprosessuaalisiin säännöksiin perustuvista informointivelvoitteista ja niiden opiskelusta. Peruskoulutuksessa asiaa käsitellään käytännön tasolla kuulustelukoulutuksen (kuulustelun kirjaamisharjoitusten) yhteydessä. Opetuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena ovat sekä todistajan että asianomistajan oikeuksista ja velvollisuuksista informointi. Todistajan ollessa kyseessä opiskellaan totuudessa pysymisvelvollisuuden (myös tästä aiheutuvan rangaistusuhan), itse- ja lähiomaiskriminalisointisuojaan sekä kokonaiskieltäytymisoikeuden merkitys.

Tukipalveluista ja rikoksen uhrille tarjolla olevista muista tukitoimista kuten esim. Rikosuhripäivystyksen palveluista tiedottaminen on mahdollista poliisin perusopetuksen yhteydessä.

3 RIKOSPROSESSIN ERI VAIHEET TODISTAJAN KANNALTA

3.1. Esitutkinta

Rikoksen tapahduttua esitutkintaviranomainen (poliisi, tulli, rajavartiolaitos tai puolustusvoimat) on tavallisesti ensimmäinen taho, johon todistaja on yhteydessä joko henkilökohtaisesti tai puhelimitse. Esitutkinnassa selvitetään, onko rikos tapahtunut. Esitutkintaa ei aloiteta, jos esitutkintaviranomainen katsoo, ettei syytä epäillä kynnys ei ole ylittynyt. Jos esitutkinta aloitetaan, voidaan esitutkinta jättää toimittamatta tai se voidaan lopettaa esitutkintalain mukaisesti (ETL 4 §, 9 § ja 43 §). Kun esitutkinta lopetetaan tai jätetään toimittamatta, tieto tästä ilmoitetaan asianosaisille, ei todistajalle. Menettely perustuu esitutkintalain 47 §:ään. Pykälässä todetaan, että tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajalle ja esitutkinnassa asianosaisina kuulusteluille, jollei sitä ole pidettävä erikseen tarpeettomana. Esitutkinnan valmistuttua asia toimitetaan syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista tai rangaistusmääräyksen antamista varten.

Alle 18-vuotiaan henkilön kuulustelusta esitutkintalaki asettaa erityisiä velvoitteita. Esitutkintalain mukaan 18 vuotta nuorempaa henkilöä ei saa kuulustella ilman paikalla olevaa kuulustelutodistajaa. Kuulustelutodistajan ei kuitenkaan tarvitse olla paikalla, mikäli kuulustelussa on läsnä nuoren henkilön avustaja, laillinen edustaja tai sosiaalilautakunnan edustaja. Jos esitutkinnassa kuulusteltava ei ole täyttänyt 15 vuotta, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa. Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille tahoille. Lähtökohtaisesti ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa. Lisäksi esitutkinnassa lapsen tai nuoren henkilön kuulustelukertomus on tallennettava videolle tai muulla kuva- tai äänitallenteelle, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän vuoksi voida kuulla henkilökohtaisesti, koska kuulemisesta todennäköisesti aiheutuisi hänelle haittaa.

Esitutkintaviranomaisen on esitutkinnan valmistuessa ja asian siirtyessä syyteharkintaan tärkeää viestittää oikeaksi harkitsemallaan tavalla rikosasian syyttäjälle, että asi-

an pääkäsittelyssä mahdollisesti kuultava todistaja on mielipiteillään tai käyttäytymisellään osoittanut tarvitsevansa tukea ja syyttäjän erityishuomiota pääkäsittelyssä.

3.2. Syyteharkinta

Syyttäjä suorittaa esitutkinta-aineiston perusteella syyteharkinnan, jonka tuloksena hän joko nostaa syytteen lähettämällä haastehakemuksen käräjäoikeuteen tai tekee syyttämättäjäättämispäätöksen, joka lähetetään asianosaisille rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain 1 luvun 9 §:n säätämällä tavalla. Mikäli syyttäjä nostaa syytteen, hän samalla päättää ketä kutsutaan todistajiksi. Syyttäjällä on mahdollisuus haastehakemukseen liitettävällä vain käräjäoikeudelle tarkoitettulla lomakkeella antaa oikeuden puheenjohtajalle tietoa esimerkiksi todistajasta.

Syyttäjä voi kertoa esimerkiksi puhelimitse rikosasian asianosaiselle tai todistajalle pääkäsittelyn kulusta ja järjestelyistä sekä asiasta, joista syyttäjä tulee kysymään todistelutarkoituksessa kuultavalta henkilöltä. Kun syyttäjä on yhteydessä todistajaan, voi hän saatuaan tiedon esimerkiksi todistajan peloista tai muista käytännöllistä vaikeuksista luopua todistajan kuulemisesta, mikäli muu todistelu on rikosvastuun toteuttamisen kannalta riittävää.

3.3. Haastemies

Haastemiehen toimenkuva on laajentunut viimeisten viidentoista vuoden aikana pelkästä tiedoksiantotehtävän hoitamisesta yksittäisen asian käsittelyyn ja ratkaisuun saakka. Tiedoksianto on edelleen haastemiehen päätehtävä. Käräjäoikeuksien haastemiehet antavat noin 300 000 tiedoksiantoa vuodessa. Vajaa kolmannes näistä koskee todistajia tai todistelutarkoituksessa kuultavia asianomistajia. Tiedoksiantotapahtuman lisäksi haastemiehet kohtaavat todistajia käräjäpäivystyksen yhteydessä.

Haastemiehiä koulutetaan vuosittain yksi tai kaksipäiväisissä koulutus- ja tiedotustilaisuuksissa. Lisäksi järjestetään yksi haastemieskurssi vuodessa, jonne otetaan noin

25 osallistujaa. Kursseilla keskitytään todistajan osalta todistajan kohtaamiseen asiakkaana. Tämä poikkeaa muista tiedoksiantokohteista olennaisesti siinä, että todistaja ei (yleensä) ole asianosainen. Todistajaa valistetaan tiedoksiannon yhteydessä kutsun velvoittavuudesta, siitä mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu ja miten siellä tulee käyttäytyä sekä aivan erityisesti velvoittavuudesta puhua totta sekä todistajan mahdollisuudesta saada palkkiota.

Koulutuksessa on jo vuosia korostettu myös todistajansuojeluun ja –uhkailuun liittyviä kysymyksiä. Haastemiehiä ohjataan antamaan tietoa todistajalle Rikosuhrapäiväyhteyden ylläpitämästä todistajan tukipuhelimesta. Samoin on kehoitettu antamaan todistajalle tiedoksiannon yhteydessä oikeusministeriön laatimat kirjalliset ohjeet todistajalle.

3.4. Tuomioistuimet

Käräjäoikeus saa tiedon syyttäjän nimeämistä todistajista rikosasioissa syyttäjän haastehakemuksesta jutun tullessa vireille ja muiden asianosaisten nimeämistä todistajista jossain prosessin myöhemmässä vaiheessa. Rikosasioissa käräjäoikeus kutsuu ainakin syyttäjän todistajat ja suurelta osin muutkin todistajat. Riita-asioissa todistajat on ilmoitettava käräjäoikeudelle viimeistään valmisteluistunnossa. Riita-asioissa asianosaiset yleensä hoitavat itse todistajan kutsumisen eikä käräjäoikeus silloin ole heidän kanssaan tekemisissä ennen pääkäsittelyä.

Todistajaan ei olla yhteydessä ennen kuin puheenjohtaja määrää jutulle pääkäsittelypäivän. Joissain tapauksissa todistajan nimennyt voi ilmoittaa käräjäoikeudelle ajankohtia, jotka todistajalle eivät sovi. Tällöin käräjäsihteeri saattaa olla todistajaan yhteydessä jo etukäteen. Käräjäsihteeri laatii todistajille tiedoksi annettavan kutsun.

Rikosasioissa yleensä haastemies hoitaa tiedoksiannon. Tämä johtuu siitä, että vastajan haastamisen onnistuminen varmistetaan ennen muiden kutsujen tiedoksiantoa. Haastemies tapaa todistajan henkilökohtaisesti ja pystyy antamaan hänelle tarvittavaa tietoa oikeuskäsittelystä. Tapaaminen tapahtuu joko käräjäoikeudessa, jonne todistaja

kutsutaan noutamaan tiedoksi annettava kutsu, todistajan kotona, työpaikalla tai muussa sovitussa paikassa.

Jos vastaajan haastaminen on varmistettu, voidaan todistajan kutsu hoitaa postitiedoksiantona, jonka lähettää kärjäsihteeri tai haastemies. Tässä tilanteessa todistajaan ei olla yhteydessä henkilökohtaisesti, ellei siihen ole esimerkiksi tiedoksiannon viivästymisen vuoksi erityistä syytä.⁵

Kärjäpaikalla todistaja yleensä ilmoittautuu tultuaan oikeuspaikalle kärjäpäivystäjälle (haastemiehet tai muut kärjäoikeuden työntekijät), jolta hän saa palkkiokaavakkeen ja mahdollisia neuvoja menettelytavoista. Kaikilla istuntopaikoilla ei ole nykyään kärjäpäivystäjää kokopäiväisesti paikalla. Oikeuden odotustilan seinällä on päivän juttulista, josta käy ilmi juttujen käsittelyjärjestys ja istuntosali. Koska juttujen käsittelyaikaa on vaikea arvioida, todistaja saattaa joutua odottelemaan vuoroaan. Joskus jutun käsittely voidaan vielä tässä vaiheessa joutua perumaan esimerkiksi siksi, että joku asianosaisista ei ole saapunut paikalle. Oikeudenkäynti voi peruuntua myös silloin, jos osapuolet päätyvät asiassa sovintoon.

Pääsääntöisesti todistajat odottavat nykykäytännön mukaan vuoroaan muiden asianosaisten kanssa samassa tuomioistuimen yleisöaulassa. Eräissä tapauksissa pelkäävän todistajan kohdalla on järjestetty mahdollisuus odottaa vuoroa esimerkiksi syyttäjien, lautamiesten tai haastemiesten huoneessa. Uudemmissa oikeustaloissa on myös erikseen todistajia varten rakennettuja erillisiä odotusauloja yleisöaulan yhteydessä.

Kun pääkäsittely alkaa, todistajat yleensä kutsutaan istuntosaliin, jotta nähdään heidän saapuneen paikalle. Tässä yhteydessä puheenjohtaja voi antaa todistajille käytännön ohjeita. Sen jälkeen todistajat kutsutaan yksitellen nimeltä istuntosaliin. Hän on siellä vain sen ajan, jonka hänen todistamisensa kestää. Kun todistaja vuorollaan tulee istuntosaliin kuultavaksi, puheenjohtaja yleensä lyhyesti kertoo hänelle, miten kuuleminen tapahtuu. Todistaja ei saa poistua oikeuden istuntopaikalta ennen kuin asian käsittely on päättynyt, ellei oikeuden puheenjohtaja ole antanut siihen lupaa. Todistaja voi tiedustella tätä myös erikseen tuomarilta todistelun päätyttyä.

⁵ Käytännöt kärjäoikeuksien välillä vaihtelevat alueittain

Koko maassa on arviolta noin 20 istuntosalissa *erillinen tila pelkäävän todistajan kuulemista varten*. Pelkäävän todistajan tila on yleensä erotettu istuntosalista siten, että se on verhon tai oven takana tai erillinen lasiseinällä erotettu tila.

Hovioikeudessa ongelmat ovat lähtökohtaisesti samanlaisia kuin kärjäoikeudessaakin. Hovioikeudessa esiintyvistä todistajista kuitenkin useimmat ovat olleet todistamassa jo kärjäoikeudessa, joten oikeudenkäynti menettelynä on jo tutumpaa ja ongelmia luultavasti tämän vuoksi määrällisesti vähemmän.

Työryhmän työskentelyssä tuli esiin, että myös hallinto-oikeuksissa on tarvetta todistajan tukemiseen. Hallinto-oikeudessa on todistajia erityisesti lasten huostaanottoasioissa ja ulkomaalaisasioissa. Tuen tarvetta voi verrata kärjäoikeuden todistajien tukitarpeeseen. Hallinto-oikeuksissa on lisäksi jonkin verran ulkomaalaisia todistajia, joille koko Suomen oikeusjärjestys ja -laitos on vieras. Näin ollen he saattavat tarvita enemmän opastusta. Ulkomaalaiskysymyksen osalta todistajan tuki edellyttää erityisosaamista.

4 TYÖRYHMÄN TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Lainsäädäntöä nykyisellään on pidettävä riittävänä todistajan tuen kannalta. Työryhmän toimenpide-ehdotuksilla parannetaan todistajien tietoisuutta heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä mahdollisuudesta saada tukea oikeudenkäyntiin. Työryhmä ehdottaa seuraavanlaisia toimenpiteitä:

- *Tiedottamista* parannetaan useilla eri tavoilla. Ajantasaisten esitteiden olemassa olosta tiedottamiseen ja esillepanoon kiinnitetään erityistä huomiota.
- *Poliisin ja syyttäjän välisessä yhteistyön kehittämisessä* (erillinen työryhmä⁶) huomioidaan todistajan tuen toteutuminen yhtenä esitutkintavaiheeseen ja koko rikosprosessiin liittyvänä osa-alueena, jotta mahdolliseen todistajan tukemiseen liittyvä tieto välittyy entistä tehokkaammin esitutkinnasta syyteharkintaan ja muihin rikosprosessin vaiheisiin. Poliisin Tuhka-Viuhka hanketta⁷ jatketaan vuonna 2006 ja siinä huomioidaan soveltuvin osin myös todistajan tukemiseen liittyvät kehittämistarpeet.
- *Poliisin ja syyttäjäsiköiden osalta* todistajan tietoisuutta asian etenemisestä parannetaan lähettämällä todistajille tieto asian päättymisestä poliisilla tai syyttäjällä. Poliisi lähettää tiedon esitutkinnan lopettamisesta niille todistajille, joita asiassa on kuultu. Syyttäjä lähettää syyttämättäjäättämispäätöksestä tiedon asianosaisten lisäksi myös todistajalle. Edellä mainitut tiedot voidaan lähettää valmiilla lomakkeella, jossa kerrotaan mm. siitä, että asianomistaja voi käyttää omaa syyteoikeuttaan, missä tapauksessa todistaja saattaa joutua todistamaan.
- *Käräjäoikeuksiin* järjestetään käräjäoikeuden valitsema *yhteyshenkilö* yhdessä Rikosuhripäivystyksen kanssa hoitamaan todistajan tukitoimintaan liittyviä käytän-

⁶ Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen ja poliisiylijohtaja Markku Salmisen 16.3.2005 asettama Esitutkintayhteistyön kehittäminen-työryhmä, jonka puheenjohtajana toimii valtiosyyttäjä Matti Nissinen

⁷ Tuhka-Viuhka – hanke (Valtakunnallinen todistajan ja viranomaisuhkien uhkien torjunta) on poliisin ylijohdon rahoittama ja keskusrikospoliisin toteuttama kehittämishanke, jonka tarkoituksena on luoda todistajansuojelulle edellytykset niin resurssien kuin toimintamallien muodossa.

nön asioita. Todistajille jaetaan *todistajan kutsun mukana tiedote* todistajan mahdollisuudesta saada tukea (työryhmän esittämä malli liitteessä 5).

- Käräjäoikeuksiin ja hovioikeuksiin järjestetään asianmukainen *erillinen odotustila todistajille*.
- Kaikkiin käräjäoikeuksiin ja hovioikeuksiin järjestetään istuntosaliin erillinen tila pelkäävän todistajan kuulemista varten.
- Todistajantuki-toimintaan käytetään myös *oikeusaputoimistoja*. Jo olemassa olevaa koulutusyhteistyötä Rikosuhripäivystyksen ja oikeusaputoimistojen välillä jatketaan. Oikeusaputoimistot kertovat todistajille mahdollisuudesta käyttää Rikosuhripäivystyksen tukipalveluita.
- Rikosuhripäivystyksen ja sen todistajantuki-toiminta valtakunnallistetaan.
- Todistajantuki-toimintopalvelut otetaan huomioon *poliisin ja syyttäjälaitoksen koulutuksessa* sekä muussa ammatillista osaamista lisäävässä ja kehittävässä toiminnassa, jotta palvelujen käytöstä osataan kertoa ja tarvittaessa ohjata todistajan tukea tarvitseva henkilö näiden palvelujen pariin.
- Todistajantuki-toiminnasta tiedotetaan *peruskouluissa yläasteella ja lukioissa* oikeuskasvatuksen yhteydessä muun muassa nuorille suunnatun tietopaketin avulla. Yläasteella tehtävä tiedottaminen on tärkeää siksi, että juuri tässä vaiheessa nuoret siirtyvät rikosoikeudelliseen vastuuihän.
- Tukitoiminnasta tiedotetaan myös *varusmiespalveluksen* alussa järjestettävän yhteiskuntakoulutuksen yhteydessä.
- Jatkossa *tukitoiminnan käynnistymistä ja kehittymistä seurataan* siltä osin, paljonko palveluja on käytetty ja onko henkilöstön määrä mitoitettu oikein.

- Tukitoiminnan tarve selvitetään tutkimuksella, mistä ilmenee minkä verran ja minkä laatuista tukitoimia tarvitaan.

LIITE 1

1. Todistajan uhkailu

- Esitutkintalaki 12 §: asianosaisen pyytämät tukitoimenpiteet.
- Rikoslaki 19.12.1889/39 15 luku 9 §: Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen

2. Mahdollisuus hakea lähestymiskieltoa uhkailijaa vastaan

- Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898

3. Asianomistajan ja todistajan huomioiminen kuulustelu- tai oikeudenkäyntitilanteessa

a) Puheenjohtajan järjestyksenpitovaltaa koskevat säännökset:

- Yleinen järjestyksenpitovalta: OK 14 luku 6 §
- Mahdollisuus evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat, eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset: OK 17 luku 33 §

b) Todistajan kuuleminen ilman yleisöä tai audiovisuaalisten laitteiden avulla

- Esitutkintalaki 22 §: Esim. puhelinkuulustelu
- Oikeudenkäymiskaari 17 luku 34 §, 34 a §
- Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta 5 §

c) Todistajan oikeus kieltäytyä todistamasta

- OK 17 luku 20 §

d) Todistajan kiellot:

- OK 17 luku 23 §

e) Todistajan oikeus olla vastaamatta kysymyksiin ja puheenjohtajan velvollisuus huomauttaa kyseisistä seikoista

- OK 17 luku 24 § sekä OK 17 luku 28 §

f) Alle 15-vuotiaan tai henkisesti häiriintyneen henkilön kuuleminen

- OK 17 luku 21 §

4. Todistajan yhteystietojen julkisuus

- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689 5 luku 3 § 2 mom.
- Oikeudenkäymiskaari 25 luku 16.1 §
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 11 § 2 mom. 7 kohta

5. Tukihenkilö

a) Mahdollista asianomistajalle

- Esitutkintalaki 10.2§ (ROL 2 luku 3§), ROL 2 luku 9§

b) Ei varsinaista todistajaa koskevaa lainsäädäntöä

- Poikkeuksena alle 15-vuotias lapsi ja henkisesti häiriintynyt (OK 17 luku 21.2§)

c) Neuvonta tukihenkilön käyttämisestä

- Esitutkintalaki 29.3 §

d) Tukihenkilön läsnäolo

- Esitutkintalaki 31 §

6. Ilmoitus vangin vapautumisesta todistajalle

- Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889/39A 2 luku 12 §
- Laki tutkintavankeudesta 19.7.1974/615 14 a §

7. Pidättäminen

- Mahdollisuus pidättää esim. syytetty, jos hän vaikeuttaa asian selvittämistä esim. vaikuttamalla todistajaan. (Pakkokeinolaki 1:3 ja 1:8)

8. Tuomioistuimen turvallisuus

- Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 3.12.1999/1121

9. Pelkäävä asianomistaja tai todistaja

- Esitutkintalaki 23 §: Intressivertailu onko pelkäävän asianomistajan kuulustelu välttämätöntä näytön kannalta
- Esitutkintalaki 24 §: Käyttäytyminen pelkäävän kuultavan kanssa

LIITE 2

Todistajan tuki Englannissa ja Walesissa

Witness Service – palvelu järjestetään pääosin vapaaehtoisvoimin ja vuonna 2003/2004⁸ vapaaehtoisina Witness Service palvelussa työskenteli yhteensä 2227 henkilöä. Vapaaehtoiset eivät saa palkkaa, mutta ovat oikeutettuja saamaan korvausta matkakuluista ja joskus myös lounaasta. Useat vapaaehtoiset eivät hae kulukorvauksia. Jokaisella alueella on oma budjetti. Kohtuulliset korvaukset ovat tärkeitä vapaaehtoisten saamiseksi mukaan toimintaan. Koordinaattoreiden työ on palkallista

Tavoitteena on, että Witness Service – palvelu olisi saatavilla ja sitä käytettäisiin jo ennen tuomioistuimeen saapumista – Witness Service mm. lähettää todistajille informaatiota toiminnastaan ennen oikeudenkäyntiä. Tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, joten Witness Service päivystää tuomioistuimissa. Witness Service pyrkii pitämään kahta vapaaehtoista aamuisin ja kahta iltapäivisin jokaisessa tuomionistuimessa. Jos vapaaehtoisia on syystä tai toisesta vähän, palkalliset koordinaattorit tuuraavat vapaaehtoisia.

Vapaaehtoisten koulutuksen järjestäminen on aluekohtaista. Sitä hoitavat joko koordinaattorit tai muut asiaan perehtyneet kouluttajat.

Vuonna 2003/2004 Witness Service auttoi 364 000 henkilöä. Näistä

28 % oli todistajan roolissa olevia rikoksen uhreja

49 % syyttäjän nimeämiä todistajia (ei rikoksen uhreja)

18 % ystäviä tai perheenjäseniä (ei todistajia)

0.4 % rikoksen uhreja, mutta eivät todistajia

3 % puolustuksen nimeämiä todistajia

2 % muuhun ryhmään kuuluvia.

⁸ Iso-Britannian verovuosi 1.4.2003–31.3.2004.

Yhteystietojen jakamisen sopimus syytäjien kanssa selittää syyttäjien nimeämien tuettujen todistajien korkean lukumäärän. Witness Support yrittää parhaillaan lisätä puolustuksen nimeämien tuettavien todistajien lukumäärää.

Asiakkaista

56 % oli miehiä

50 % olivat iältään 26–45 vuotta

22403 olivat iältään 17 vuotta tai sitä nuorempia

6215 (28 %) olivat iältään 13 vuotta tai sitä nuorempia

38612 tuetuista henkilöistä oli oikeutettuja saamaan erityistä tukea ja apua.

Crown court:

137940 tuettua henkilöä vuonna 2003/2004

Näistä

76107 ohjattiin tuen piirin ennen oikeudenkäyntiä.

54842 halusi ja tutustui tuomioistuimeen ennen oikeudenkäyntiä (heistä 68 % olivat todistajina väkivaltarikoksissa)

2998 henkilöä ohjattiin oikeudenkäynnin jälkeen Victim Supportin tai muun avun piiriin.

Magistrate court:

229768 tuettua henkilöä vuonna 2003/2004

Näistä

68 % ohjattiin tuen piiriin ennen oikeudenkäyntiä

90440 halusi ja tutustui tuomioistuimeen ennen oikeudenkäyntiä (heistä 52 % olivat todistajina väkivaltarikoksissa)

72 % tuesta annettiin ennen oikeudenkäyntiä

2548 henkilöä ohjattiin oikeudenkäynnin jälkeen Victim Supportin tai muun avun piiriin.

Home Office rahoittaa Victim Support toimintaa vuosittain 30 miljoonalla punnalla. Tästä noin 40 % menee todistajan tukitoimintaan ja 60 % uhrien tukipalveluiden toi-

mintaan. Toisin sanottuna todistajan tukitoiminta saa Home Officelta vuosittain 12 miljoonaa puntaa eli noin 17,5 miljoonaa euroa.

Witness Supportin aluetoimipisteet saavat rahoitusta myös muista lakisääteisistä/asetuksen määrittämistä lähteistä (esim. eri kaupungeilla on sopimuksia/päätöksiä, että he rahoittavat Witness Support – toimintaa) sekä lahjoituksina. Yksityisen sektorin rahoitus (esim. vakuutusyhtiöt) ei ole yleistä.

Lisätietoja saa esimerkiksi seuraavilta internet-sivuilta:

http://www.victimsupport.org.uk/vs_england_wales/coping_with_crime/criminal_justice_system/going_to_court_leaflet.pdf

http://www.homeoffice.gov.uk/docs3/Vic_witness_delreport.pdf

http://www.cjsonline.gov.uk/downloads/application/pdf/witness_in_court.pdf

http://www.victimsupport.org.uk/vs_england_wales/about_us/publications/annual_reports/accounts_2004.pdf

LIITE 3

Rikosuhripäivystyksen laatima laskelma palkatun henkilöstön tarpeesta Rikosuhripäivystyksen nykyisen palvelun ja todistajantukitoimintakokeilun vaikiinnuttamiseksi ja valtakunnallistamiseksi

Kokonaistarve perustyöhön on 14 päätoimista ja 7 osa-aikaista palkattua työntekijää. Se on noin 5.4 henkilötyövuotta nykyistä enemmän. Lisäystä tarvitaan erityisesti alue-toimistopaikkakuntien palvelupisteisiin vapaaehtoisten ohjaustehtävään, jotta aluevas-taavilta jää tarvittavia voimavaroja koko alueensa koordinaatio- ja ohjaustehtävään.

Keskustoimisto ei enää uusien haasteiden edessä, toiminnan laajennuttua ja kehityt-tyä, selviä tehtävästään tarpeen mukaisesti kahden työntekijän voimin. Tarve on yksi lisähenkilö, tehtävien ollessa koulutussuunnittelija, tiedotussuunnittelija ja toiminnan-johtaja.

Vuoden 2005 lopussa palkatut työntekijät, 12 päätoimista, 1 osa-aikainen, 2 osa- ja määräaikaista, 2 osa- ja määräaikaista työvoimahallinnon tuella eriteltyinä:

- päätoimiset toiminnanjohtajat, koulutus / tiedotussuunnittelija, 8 aluevastaa-va, aluesihteerin (Pääkaupunkiseutu ja Turku alk. 9.05)
- 1 osa-aikainen aluesihteerin (Päijät-Häme)
- 2 osa- ja määräaikaista aluesihteerin (Pääkaupunkiseutu, Rovaniemi)
- työllisyystuella määräaikainen osa-aikainen aluesihteerin (Joensuu)
- työvoimahallinnon tuella toimistotyöntekijä (Pohjois-Suomi)

Lisäystarve toiminnan valtakunnallistamiseksi:

- Turun palvelupiste, osa-aikaisesti palkatun aluesihteerin vakinaistaminen pää-toimiseksi + 0.4 henkilötyövuotta.
- Pääkaupunkiseudun palvelupiste, osa- ja määräaikaisesti palkatun aluesihtee-rin vakinaistaminen päätoimiseksi 0.6 henkilötyövuotta.
- Rovaniemen ja Joensuun osa- ja määräaikaisten aluesihteerin vakinaistami-nen osa-aikaiseksi + 0.4 ja + 0.6 henkilötyövuotta.

- Pirkanmaan-, Kotkan- ja Oulun palvelupisteisiin osa-aikaisten aluesihteerien palkkaaminen + 0.6, + 0.4 ja 0.6 henkilötyövuotta.
- Vaasan palvelupisteeseen osa-aikaisen ruotsinkielisen aluesihteerin palkkaaminen 0.6 henkilötyövuotta.
- keskustuomistoon päätoimisen tiedotussuunnittelijan palkkaaminen + 1 henkilötyövuotta.
- työvoimahallinnon tuella toimistotyöntekijöitä (mahdollisuuksien mukaan eri toimipisteisiin)

Todistajantukitoiminnan valtakunnallistamiseksi tarvitaan lisäksi seuraava henkilöstö-lisäys:

- Uudenmaan-, Länsi-Suomen-, Sisä-Suomen-, Kaakkois-Suomen-, Itä-Suomen-, Pohjois-Suomen-, Vaasan- ja Lapin aluetoimistoihin kuhunkin päätoiminen aluesihteeri koordinoimaan ja ohjaamaan todistajantukitoimintaa alueellaan = 8 henkilötyövuotta.
- Keskustuomistoon henkilö koordinoimaan todistajantukitoiminnan toteutusta valtakunnallisesti = 0.8 henkilötyövuotta.
- Työvoimahallinnon tuella toimistotyöntekijöitä (mahdollisuuksien mukaan eri toimipisteisiin)

LIITE 4

Rikosuhripäivystyksen perustoiminnan ja todistajan tukitoiminnan valtakunnallistamisen talousarvio perustuu Rikosuhripäivystyksen laskelmiin.

Arvio perustuu tarpeeseen lisätä Rikosuhripäivystyksen henkilöresursseja nykyisestä neljällätoista (14) henkilötövuodella.

Tuotot 750000 €

Kulut Keskustoimisto

Palkat	75000		+ 1.8 henk.työvuotta
Matkat	4000		
Vuokra	5000		
Puhelin	5000		
Koulutus	4000		
Markkinointi	8000		
Materiaali	4000		
Muut kulut	3500		
yhteensä	108500		

Aluetoimistot: Uusimaa, Itä-Suomi, Sisä-Suomi, Pohjois-Suomi, Vaasa

Per aluetoimisto		x 5	
Palkat	60000	300000	+ 1.6 henk.työvuotta
Matkat	3000	15000	
Vuokra	5000	25000	
Puhelin	1000	5000	
Koulutus	3000	15000	
Markkinointi	4000	20000	
Materiaali	2000	10000	
Muut kulut	5000	25000	
yhteensä	83000	415000	

Aluetoimistot: Länsi-Suomi, Lappi, Kaakkois-Suomi

Per aluetoimisto		x 3	
Palkat	52500	157500	+ 1.4 henk.työvuotta
Matkat	3000	9000	
Vuokra	5000	15000	
Puhelin	1000	3000	
Koulutus	3000	9000	
Markkinointi	4000	12000	

Materiaali	2000	6000	
Muut kulut	5000	15000	
yhteensä	75500	226500	
Kaikki kulut yhteensä		750000	€

LIITE 5

www.rikosuhripaivystys.fi

Hyvä vastaanottaja

Sinut on kutsuttu todistajaksi oikeudenkäyntiin. Monelle todistajana toimiminen oikeudenkäynnissä on uusi asia, joka herättää kysymyksiä ja ajatuksia sekä ennen todistamistehtävää että sen jälkeen.

Mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu?

Keitä siellä on läsnä?

Mitä minun olisi hyvä tietää etukäteen?

Pitäisikö minun jotenkin valmistautua ja jos, niin miten?

Todistajan tuki – puhelin
0203 - 16118
ma – ke klo 17 - 19

Puhelimeen vastaavat tehtävään koulutetut vapaaehtoistyöntekijät. Halutessasi voit soittaa myös nimettömänä. Jos jätät soittopyynnön, soitamme sinulle. Soittopyynnön voit jättää päivystysaikojen ulkopuolellakin.

Todistajan tuki –puhelimessa voit

- keskustella tulevasta ja menneestä oikeudenkäynnistä
- kysyä mielessä pyöriviä kysymyksiä

Halutessasi voit myös ottaa suoraan yhteyttä Rikosuhripäivystyksen - - - palvelupisteeseen puh.- - - - - .